

DİN EĞİTİMİ
VE
BİREY OLUŞUN İMKÂNI

Ayhan ÖZ

eski
reni
YAYINLARI

Eskiyeni Yayınları: 61

DİN EĞİTİMİ VE BİREY OLUŞUN İMKÂNI

Ayhan ÖZ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Cd. Uğurlu İş Merkezi No: 97/24
Tel: 0 312. 341 00 02 İskitler/ANKARA
(Sertifika no: 14721)

1. Baskı: Ekim 2019

ISBN: 978-605-5978-72-3

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.eskiyeni.org • e-mail:fcr@fcr.com.tr

DİN EĞİTİMİ
VE
BİREY OLUŞUN İMKÂNI

Ayhan ÖZ

Ankara 2019

Ayhan ÖZ

1980 yılında Kastamonu/Pınarbaşı'nda doğan yazar, 1997 yılında Kastamonu İmam Hatip Lisesinden, 2002 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2004 yılında Din Sosyolojisi alanında yüksek lisansını, 2012 yılında ise Din Eğitimi alanında doktorasını tamamladı. 2003-2013 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği ve idarecilik görevlerini yürüttü. 2013 yılında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Bilimleri Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak göreve başladı. 2014-2015 öğretim yılında TÜBİTAK'ın doktora sonrası araştırma desteği kapsamında Kanada McGill Üniversitesi'nde bulundu. Halen aynı kurum ve anabilim dalında görevine devam etmekte olan yazar evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
GİRİŞ	9

I. BÖLÜM BİREY OLUŞ

1.1. Birey Oluşun Anlamı	15
1.2. Birey Oluşun Önemi	23
1.3. Benlik	30
1.3.1. Benlik Üzerine Yapılan Araştırmaların Kısa Tarihçesi	30
1.3.2. Benlik Kavramı	33
1.3.3. Benlik ve Ona İlişik Kavramlar	37
1.3.4. Benliğin Unsurları	41
1.3.5. Benliğin Doğası	46
1.4. Benlik Şuuru	50
1.4.1. Benlik Şuurunun Araçları	56
1.4.2. Kendini Bilmek	64
1.5. Kendini Gerçekleştirmek/Benlik Tahakkuku	68
1.6. Birey Oluşun Diyalektik Doğası	73
1.6.1. Birey-Toplum Diyalektiği	77
1.6.2. İnsan-Madde Diyalektiği	85
1.6.3. Fizik-Metafizik Diyalektiği	87
1.6.4. Bilinç ve Bilinçdışı	89

II. BÖLÜM DİN EĞİTİMİ VE BİREY OLUŞ

2.1. Dinin Birey Oluşa Etkisi	95
2.2. Din Eğitimi ve Birey Oluş	108
2.2.1. Modern İnsanın Birey Olma Sorunu ve Din Eğitimi	110
2.2.2. Modern İnsan, Anlam Arayışı ve Benlik Bilinci	120
2.2.3. Müslümanın Birey Olma Sorunu ve Din Eğitimi	125
2.2.3.1. Benlik Algısındaki Kırılma: İslam ve Gelenek	127
2.2.3.2. Sorumluluktan Kaçış	137
2.2.3.3. Bugünün Üzerinden “Birey”i Okumaktaki Zafiyet	140
2.2.3.4. İtaatte Ölçsüzlük	145
2.3. Müslüman Birey Tasavvuru	156
2.3.1. İslam’da Genel Birey Tasavvuru	158

2.3.2. İnsanı Tanımlamayı Mümkün Kılan Temel Unsurlar -----	165
2.3.2.1. Ruh -----	166
2.3.2.2. Nefs -----	169
2.3.3. Fitrî Benliği ve Bireyi Tanımlayan Aslî Nitelikler -----	175
2.3.3.1. Fıtrat -----	176
2.3.3.2. Fitrî Benlik -----	181
2.3.3.3. Fitrî Benliğe Dair Aslî Nitelikler -----	184
2.3.3.3.1. Akıl -----	186
2.3.3.3.2. Özgürlük -----	187
2.3.3.3.3. İnanabilme -----	200
2.3.3.3.4. İrade -----	202
2.3.3.3.5. Ahlakilik -----	205
2.3.3.3.6. Eylem/Hareket -----	207
2.3.3.3.7. Anlam ve Gaye Arayışı -----	214
2.4. Benlik Bütünlüğü ve Din Eğitimi -----	218
2.5. Kendine Yabancılaşma ve Din Eğitimi -----	224
2.6. Kendini Gerçekleştirme ve Din Eğitimi -----	228
2.7. Benliği Aşma ve Din Eğitimi -----	235
2.8. Benliğin Yayılması ve Din Eğitimi -----	241
2.9. Din Eğitiminde Temel Alanlar ve Birey Oluş -----	250
2.9.1. İnanç Alanı ve Birey Oluş -----	250
2.9.2. İbadet Alanı ve Birey Oluş -----	256
2.9.3. Değer Alanı ve Birey Oluş -----	265
2.9.3.1. Temel Değer Olarak “Benlik” -----	265
2.9.3.2. Bireysel Ahlak -----	277
2.9.3.3. Benlik Bilinci Duyguları ve Değer Alanına Yansımaları ----	280
2.10. Gelişim Dönemleri Bağlamında Din Eğitimi ve Birey Oluş -----	284
2.10.1. Bebeklik ve Çocukluk Dönemi -----	288
2.10.2. Ergenlik Dönemi -----	298
2.10.3. Yetişkinlik Dönemi -----	305
2.11. Birey Oluş Sürecinde Ebeveynin Yeri ve Rolü -----	308
2.12. Birey Oluşun İmkânı Açısından Din Eğitiminde Yöntem ve İçerik ----	313
2.12.1. Yöntem -----	313
2.12.2. İçerik -----	322
SONUÇ -----	337
KAYNAKÇA -----	353
DİZİN -----	367

ÖN SÖZ

Bu çalışma, on beş yılı aşkın bir süredir alanda bulunmuş bir eğitimci olarak yapmış olduğum gözlemler ve edindiğim tecrübeler ışığında bugün Müslüman toplumlarda yaşanan sorunların ana sebeplerinden biri olduğuna kanaat getirdiğim “birey oluş” meselesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Kısaca kişinin, elindeki tüm imkân ve yetileriyle kendini tanımaya yönelmesi ve fitrî niteliklerinin gereklerine uygun bir yaşam sürmesi anlamına gelen birey oluş; bu çalışmada eğitim süreçlerinin, özellikle de din eğitiminin ana kavramlarından biri olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Birey oluş noktasında ilk dönemki canlılığını kaybetmiş olmanın İslam toplumlarına ağır bedeller ödettiği ve halen de ödetmeye devam ettiği dikkate alındığında bireyciliğe ve uysallığa kaymadan birey oluş sürecini sağlıklı yollardan destekleyebilecek bir din eğitimine ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu çalışmada, birey oluşu mümkün kılan bir din eğitimi modelinin Müslüman toplumların yüzyıllara sâri köklü sorunlarının çözümü için önemli bir fırsat olabileceği değerlendirilmektedir. Kendini bilmenin, dinî ve örfî geleneğimizde önemli bir yeri olmasına rağmen zamanla bu konunun önemini yitirdiği ya da retoriğe kurban edildiği; Batı’da “benlik”, “benlik bilinci”, “benlik saygısı” vb. konularında çok geniş bir literatür oluşmasına rağmen ülkemizde ve İslam dünyasında bu alanda yapılar çalışmaların son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışma, alandaki önemli bir eksikliği tamamlamaya, en azından buna dikkat çekerek yapılacak yeni çalışmalara öncülük etmeye katkı sunabilirse amacına ulaşmış olacaktır.

Bu vesileyle eğitim hayatım boyunca hiçbir konuda desteğini esirgemeyen kıymetli annem ve babama; ayrıca üzerimde emeği olan tüm büyüklerime ve hocalarıma şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca bu eserin ortaya çıkması ve olgunlaşmasına görüş ve eleştirileriyle katkı sunan dostlarıma, akademideki mesai arkadaşlarıma ve öğrencilerime de teşekkürü bir borç biliyorum.

Uzun ve yoğun bir çalışmayı gerekli kılan bu eserin hazırlık sürecinde kendilerine yeterince zaman ayıramadığımı düşündüğüm kıymetli eşim ve göz aydınlığı evlatlarımdan helallik istiyor, gösterdikleri sabır ve destekleyici tavır dolayısıyla teşekkürün büyüğünü onlara ithaf ediyorum.

Ayhan ÖZ
İstanbul 2019